

Jiří Kantor, Matěj Lipský, Jana Weber a kol.

ZÁKLADY MUZIKOTERAPIE

 GRADA®

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umístování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Poděkování

Rádi bychom na tomto místě jmenovali Vás všechny, kteří jste nějakým způsobem přispěli k vydání této knihy, ale nemůžeme to udělat s klidným svědomím. Zcela určitě bychom si vzpomněli pouze na některé z Vás, a i to by stačilo na mnoho stránek. Přesto bychom chtěli vyjádřit, že si velice vážíme Vaší pomoci, rad, inspirace, povzbuzování i kritiky. Zvláštní dík patří našim rodinám, které s námi trpělivě snášely útrapy během náročné práce, učitelům, kteří nás vybavili důležitými znalostmi a zkušenostmi, konzultantům a recenzentům, s nimiž jsme dlouhé hodiny hledali výslednou podobu textu, a především všem našim klientům, se kterými jsme mohli společně objevovat terapeutické možnosti tak zázračného daru, jakým je hudba.

Za kolektiv autorů Jiří Kantor

Níže uvedená kapitola a podkapitoly byly realizovány za podpory grantu Univerzity Karlovy č. 252–601:

*Muzikoterapie a psychoterapie
Kreativní muzikoterapie
Vývojová muzikoterapie*

**Mgr. Jiří Kantor, Mgr., Mgr. Matěj Lipský,
Mgr. Jana Weber, MT-BC a kol.**

ZÁKLADY MUZIKOTERAPIE

Autorský kolektiv:

Mgr. Tomáš Procházka
PhDr. Katarína Grochalová

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 220 386 401, fax: +420 220 386 400
www.grada.cz
jako svou 3705. publikaci

Odpovědná redaktorka Alice Dudáková
Sazba a zlom Milan Vokál
Fotografie Ak. malířka Ivana Lipská
Počet stran 296
Vydání 1., 2009

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.
Husova ulice 1881, Havlíčkův Brod

© Grada Publishing, a.s., 2009
Cover Photo © profimedia.cz

Recenzovali:

Mgr. Miluše Hutýrová, Ph.D.
Mgr. Jitka Pejřimovská
PhDr. Jana Procházková
Mgr., Mgr. Zdeněk Šimanovský

ISBN 978-80-247-2846-9 (tištěná verze)
ISBN 978-80-247-7008-6 (elektronická verze ve formátu)
© Grada Publishing, a.s. 2011

OBSAH

O AUTORECH	13
PŘEDMLUVA	15
ÚVOD	18
1. VYMEZENÍ MUZIKOTERAPIE	20
<i>Jiří Kantor</i>	
1.1 Zařazení a pojem muzikoterapie	21
1.2 Obecná východiska muzikoterapie	21
1.3 Povaha muzikoterapie	22
1.4 Muzikoterapie v užším a širším významu	23
1.5 Elementy a vztahy v muzikoterapii	24
1.6 Klasifikace muzikoterapeutických přístupů	25
1.7 Charakteristika a definice muzikoterapie	26
2. MUZIKOTERAPIE A HUDEBNÍ PEDAGOGIKA	29
<i>Matěj Lipský, Jiří Kantor</i>	
2.1 Rozdíly mezi muzikoterapií a hudební pedagogikou	30
2.2 Hudebně-pedagogické inspirace pro muzikoterapii	32
2.2.1 Orffův Schulwerk	32
2.2.2 Kodályho metoda	33
2.2.3 Suzukiho metoda	34
2.2.4 Dalcroseho Eurytmika	35
3. MUZIKOTERAPIE A SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKA	38
<i>Jiří Kantor</i>	
3.1 Význam muzikoterapie u osob se specifickými potřebami	39
3.2 Institucionální zázemí muzikoterapie	39
3.3 Muzikoterapeutické modely u osob se specifickými potřebami	40
3.3.1 Příklady terapeutických situací	41

---

4. MUZIKOTERAPIE A PSYCHOTERAPIE	44
<i>Matěj Lipský</i>	
4.1 Psychodynamický přístup v muzikoterapii	45
4.1.1 Muzikoterapie psychoanalytická	46
4.1.2 Muzikoterapie analytická	47
4.2 Behaviorální přístup v muzikoterapii	48
4.3 Kognitivní a kognitivně-behaviorální přístup v muzikoterapii	49
4.3.1 Muzikoterapie a transakční analýza	50
4.3.2 Muzikoterapie a racionálně-emoční terapie	51
4.3.3 Muzikoterapie a racionálně-behaviorální terapie	52
4.3.4 Muzikoterapie a kognitivně-behaviorální přístupy	53
4.4 Muzikoterapie a humanistický přístup	55
5. MUZIKOTERAPIE A MEDICÍNA	58
<i>Jiří Kantor, Jana Weber</i>	
5.1 Počátky a vývojové tendence muzikoterapie v medicíně	59
5.2 Postavení muzikoterapie v medicíně	60
5.3 Fyzické a psychosociální potřeby	60
5.3.1 Fyzické potřeby	61
5.3.2 Psychosociální potřeby	61
5.4 Muzikoterapie v jednotlivých oblastech medicínské péče	62
6. CELOSTNÍ PŘÍSTUP V MUZIKOTERAPII	64
<i>Tomáš Procházka</i>	
6.1 Vývoj přístupu k nemoci v čase a kontext vzniku celostního přístupu	65
6.1.1 Systemický přístup	65
6.1.2 Radikální konstruktivismus	66
6.1.3 Neexpertní přístup	68
6.2 Celostní přístup v muzikoterapii v kontextu vývoje současné psychoterapie	69
6.3 Uplatnění celostního přístupu v muzikoterapeutické praxi	71
6.3.1 Vlastní muzikoterapeutický model	72
7. MUZIKOTERAPIE V NĚKTERÝCH ZEMÍCH	75
<i>Jiří Kantor, Jana Weber</i>	
7.1 Mezinárodní muzikoterapeutické asociace a sdružení	75
7.1.1 Světová federace muzikoterapie	76
7.1.2 Evropská muzikoterapeutická konfederace	76
7.1.3 Evropská asociace studentů muzikoterapie	77
7.2 Charakteristika muzikoterapie v některých zemích	77
7.2.1 Argentina	78
7.2.2 Austrálie	79
7.2.3 Belgie	80
7.2.4 Česká republika	81
7.2.5 Dánsko	84

7.2.6	Finsko	85
7.2.7	Francie	87
7.2.8	Holandsko	89
7.2.9	Itálie	91
7.2.10	Kanada	92
7.2.11	Německo	93
7.2.12	Norsko	95
7.2.13	Rakousko	97
7.2.14	Spojené státy americké	98
7.2.15	Španělsko	100
7.2.16	Švédsko	102
7.2.17	Švýcarsko	103
7.2.18	Velká Británie	104

8. STRUKTURA MUZIKOTERAPIE 107

Jiří Kantor, Matěj Lipský, Jana Weber

8.1	Příprava muzikoterapeutického programu	108
8.1.1	Doporučení do muzikoterapie	109
8.1.1.1	Indikace a kontraindikace	109
8.1.1.2	Zaměření muzikoterapie vzhledem k potřebám klienta	110
8.1.2	Vstupní diagnostika	112
8.1.2.1	Některé přístupy k diagnostice	112
8.1.2.2	Charakteristika vstupní diagnostiky	113
8.1.3	Plánování muzikoterapie	117
8.1.3.1	Zabezpečení organizačních podmínek	117
8.1.3.2	Výběr muzikoterapeutických strategií	117
8.1.3.3	Upřesnění terapeutických cílů	118
8.1.3.4	Muzikoterapeutický plán	119
8.2	Realizace terapeutického programu	119
8.2.1	Některé způsoby vedení terapie	120
8.2.1.1	Direktivní a nedirektivní intervence	120
8.2.1.2	Kauzální a symptomatická intervence	121
8.2.1.3	Intervence podpůrná a rekonstrukční	121
8.2.2	Formy muzikoterapie	122
8.2.2.1	Individuální terapie	122
8.2.2.2	Skupinová terapie	123
8.2.2.3	Komunitní terapie	124
8.2.3	Vedení dokumentace	124
8.2.4	Struktura muzikoterapeutické jednotky	125
8.2.5	Muzikoterapeutická místnost a její vybavení	126
8.3	Evaluační terapie	127
8.3.1	Závěrečná zpráva	128
8.3.2	Ukončení terapie	128

9. HUDBA	130
<i>Jiří Kantor</i>	
9.1 Vymezení základní terminologie	130
9.1.1 Úrovně hudební zkušenosti	131
9.1.2 Výběr hudby pro terapii	133
9.2 Tón a hudební výrazové prostředky	134
9.2.1 Barva zvuku	134
9.2.2 Síla zvuku	135
9.2.3 Výška tónů	136
9.2.4 Délka tónů a tempo	137
9.2.5 Rytmus	138
9.2.6 Melodie	139
9.2.7 Harmonie	140
9.3 Teorie terapeutického působení hudby	142
9.3.1 Způsoby a funkce slyšení	143
9.3.2 Hudba a fyziologické procesy	144
9.3.3 Hudba a struktura	145
9.3.4 Hudba jako metafora	146
9.3.5 Hudba jako prostředek komunikace	148
9.3.6 Hudba a spirituální zkušenosti	149
9.4 Hudební prostředky muzikoterapeutických technik	151
9.4.1 Hra na tělo	151
9.4.2 Hlas	152
9.4.3 Hudební nástroje	155
10. MUZIKOTERAPEUT	159
<i>Jiří Kantor, Katarína Grochalová</i>	
10.1 Profesionální požadavky na muzikoterapeuta	160
10.1.1 Odborné kompetence	160
10.1.2 Osobnostní kompetence a etika	163
10.2 Osobnosti muzikoterapie v zahraničí	165
11. KLIENT	168
<i>Jiří Kantor</i>	
11.1 Definice zdraví	169
11.2 Terapeutická změna – nehudební faktory	171
11.2.1 Vnitřní zdroje klienta v terapii	171
11.2.2 Terapeutický vztah	173
11.3 Specifika muzikoterapie z hlediska věku	174
11.3.1 Muzikoterapie a vývoj jedince	175
11.3.2 Klient z pohledu vývojové muzikoterapie	176
11.3.3 Klient z pohledu rehabilitační muzikoterapie	177
11.4 Sociokulturní faktory	178
11.5 Zvláštnosti muzikoterapie z hlediska specifických potřeb	179

11.5.1	Vznik specifických potřeb	180
11.5.2	Indikace muzikoterapie	181
12.	METODY A TECHNIKY MUZIKOTERAPIE	183
	<i>Jiří Kantor, Jana Weber</i>	
12.1	Hudební improvizace	184
12.1.1	Klasifikace improvizčních technik	185
12.2	Hudební interpretace	194
12.2.1	Vokální interpretace	195
12.2.2	Instrumentální interpretace	196
12.2.3	Hudební produkce	197
12.3	Kompozice hudby	198
12.4	Poslech hudby	201
13.	MUZIKOTERAPEUTICKÉ MODELY	205
	<i>Jiří Kantor, Matěj Lipský, Jana Weber, Katarína Grochalová</i>	
13.1	Kreativní a nekreativní muzikoterapeutické modely	206
13.1.1	Muzikoterapie kreativní	206
13.1.2	Muzikoterapie nekreativní	206
13.2	Charakteristika muzikoterapeutických modelů	207
13.2.1	Akcelerované učení	207
13.2.2	Aktivní a receptivní muzikoterapie (Schwabe)	208
13.2.3	Analytická muzikoterapie (Priestley)	210
13.2.4	Antroposofická muzikoterapie	212
13.2.5	Asthma Music (Tateno & Suzuki)	213
13.2.6	Experimentálně-improvizační terapie (Bruscia)	214
13.2.7	FMT-metoda (Hjelm)	216
13.2.8	Hudební integrativní neuroterapie (Graur)	217
13.2.9	Improvizační muzikoterapie dospělých (Langdon)	218
13.2.10	Kreativní muzikoterapie (Nordoff & Robbins)	220
13.2.11	Melodicko-intonační terapie	222
13.2.12	Metoda dobrého startu	223
13.2.13	Metoda kontinuálního uvědomění (Boxill)	224
13.2.14	Orffova muzikoterapie	225
13.2.15	Řízená imaginace a hudba (Bonny)	227
13.2.16	Tomatisův poslechový program	228
13.2.17	Vibroakustická terapie (Skille)	229
13.2.18	Vokální psychoterapie (Austin)	231
13.2.19	Volná improvizace (Alvin)	233
13.2.20	Vývojová muzikoterapie (Wood)	234

14. MUZIKOTERAPEUTICKÝ VÝZKUM	236
<i>Jiří Kantor</i>	
14.1 Kvantitativní výzkum	236
14.2 Kvalitativní výzkum	237
14.3 Rozdíly mezi kvantitativním a kvalitativním výzkumem	239
14.4 Ukázky kvantitativních a kvalitativních výzkumů	241
14.5 Metaanalýza	243
14.6 Specializovaná pracoviště a zdroje výzkumů	244
14.7 Muzikoterapeutický výzkum v České republice	245
ZÁVĚR	246
PŘÍLOHY	247
Příloha A: Klasifikace muzikoterapie (Bruscia)	248
<i>Přeložil a upravil Jiří Kantor (podle Bruscia, 1998).</i>	
1 Úrovně muzikoterapeutické praxe	248
2 Oblasti muzikoterapeutické praxe	249
Příloha B: Způsoby práce v muzikoterapii (Smeijsters)	252
<i>Upravil Jiří Kantor (podle Frütel, 2005).</i>	
Příloha C: Modely muzikoterapie v inkluzivních edukačních programech (McWilliam)	254
<i>Přeložil a upravil Jiří Kantor (podle McWilliam in Kern, 2004).</i>	
Příloha D: Způsoby muzikoterapeutické intervence v medicíně (Standley)	256
<i>Přeložil a upravil Jiří Kantor (podle Standley, in Saperston, West, Wigram, 2000).</i>	
1. způsob: poslech hudby	256
2. způsob: aktivní zapojení při hudbě	257
3. způsob: hudba a poradenství	258
4. způsob: hudba pro vývojové a edukační záměry	259
5. způsob: hudba a stimulace	259
6. způsob: hudba a biofeedback	260
7. způsob: hudba a skupinové aktivity	261
Příloha E: Vývoj přístupu k nemoci v čase a kontext vzniku celostního přístupu	262
<i>Tomáš Procházka</i>	
Příloha F: Dotazník – hudební zázemí, dovednosti a preference	266
<i>Jiří Kantor</i>	
Příloha G: Nestrukturované vstupní ohodnocení (Ruona)	268
<i>Přeložil Jiří Kantor (podle Ruony, 2005).</i>	
Příloha H: Terapeutická jednotka v náhledové muzikoterapii (Hanser)	269
<i>Přeložil a upravil Jiří Kantor (podle Hanser, 1987).</i>	

Příloha I: Etický kodex Evropské muzikoterapeutické konfederace	271
<i>Přeložili Jiří Kantor, Jana Weber (podle původního dokumentu Evropské muzikoterapeutické konfederace, 2007).</i>	
Příloha J: Dynamické modely hudební zkušenosti (Bruscia)	274
<i>Přeložil a upravil Jiří Kantor (podle Bruscii, 1998).</i>	
1 Hudba jako objektivní zkušenost	274
2 Hudba jako univerzální forma energie	275
3 Hudba jako subjektivní zkušenost	275
4 Hudba jako kolektivní zkušenost	276
5 Hudba jako estetická zkušenost	277
6 Hudba jako transpersonální zkušenost	278
SLOVNÍČEK	279
LITERATURA	284
REJSTRÍK	293

O AUTORECH

Mgr. Jiří Kantor vystudoval speciální pedagogiku a hudební výchovu na Univerzitě Palackého v Olomouci a dále pokračuje vzděláváním se v oblasti psychoterapie (výcviková komunita SUR u Jitky Vodňanské a Johana Pfeiffera). Muzikoterapii a hudebnímu vzdělávání žáků se zdravotním postižením se věnuje v Mateřské, Základní a Střední škole Credo a v Mateřské škole Blanická v Olomouci. Působí také v rámci soukromé praxe. Externě vyučuje muzikoterapii na Univerzitě Palackého v Olomouci.

Mgr. Jana Weber, MT-BC, vystudovala muzikoterapii na Molloy College, Long Island, USA. Pod vedením Gillian Langdon zde prošla výcvikem v muzikoterapeutickém modelu „Improvizační muzikoterapie dospělých“. Dále studovala psychologii, hudební výchovu a sbormistrovství na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. V roce 2007 získala diplom – diplomovaný muzikoterapeut MT-BC (Music Therapist Board Certified) v USA. Je členkou AMTA – Americké muzikoterapeutické asociace – a věnuje se rehabilitační muzikoterapii na psychiatrii. Je zastřešující lektorkou postgraduálního vzdělávání v oboru edukační muzikoterapie na Pedagogické fakultě UP v Olomouci.

Mgr. Matěj Lipský, hudebník, psycholog a speciální pedagog, vystudoval obor speciální pedagogika na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy se zaměřením na etopedii a muzikoterapii. Pracuje jako hudební supervizor v Diagnostickém ústavu sociální péče v Tloskově u Neveklova, dále jako muzikoterapeut v Kojeneckém ústavu Thomayerovy nemocnice v Praze 4, na klinické logopedii v Praze 5, v Mateřské škole Sulanského v Praze 4 a v soukromé praxi. Externě přednáší muzikoterapii na Pedagogické fakultě UK pro studenty psychologie a speciální pedagogiky. Je organizátorem a zastřešujícím lektorem akreditovaného postgraduálního vzdělávání v oboru edukační muzikoterapie pro psychology a speciální pedagogy na Pedagogické fakultě UK v Praze. Spravuje internetové stránky www.muzikoterapie.cz

Mgr. Tomáš Procházka je absolvent Státní konzervatoře v Praze a oborového studia speciální pedagogiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Z dlouhodobých výcviků absolvoval výcvik ve skupinové terapii SUR (Jan Kožnar), výcvik v integrované supervizi (Jan Kožnar, Marie Henková), v roce 2008 dokončuje výcvik v rodinné terapii psychosomatických poruch (Vladislav Chvála, Ludmila Trapková, Jan Knop). Muzikoterapii se věnuje od roku 1991, podle jeho metodiky vycházející z celostního přístupu pracuje řada pomáhajících zařízení v České republice. Je lektorem výcviků v muzikoterapii a od roku 1996 externím vyučujícím na Pedagogické fakultě UK. Dále je kvalifikovaným supervizorem Českého institutu pro supervizi. Vedle supervizní a lektorské praxe pracuje jako psychoterapeut a rodinný terapeut v soukromém

zdravotnickém zařízení Psychoterapeutické sanatorium Ondřejov v Praze 4, kde je členem týmu oddělení pro léčbu závislostí.

PhDr. Katarína Grochalová, původně absolventka hudební vědy na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, jako jediná v České republice provádí hudební terapii „FMT-metodou“. V letech 1999–2002 studovala hudební terapii ve Švédsku, v hudebně-terapeutickém institutu v Uppsale. V roce 2002 studium úspěšně zakončila a získala diplom jako diplomovaný terapeut FMT. V současnosti – kromě privátní praxe – pracuje jako hudební terapeut v Základní a Mateřské škole pro zrakově postižené v Brně. Již druhý rok spolupracuje také s psychiatrickým oddělením lázní Jeseňník. O metodě a dosažených výsledcích přednáší na seminářích společností pomáhajících dětem se zdravotním postižením. Je členkou FMT-terapeutické společnosti ve Švédsku – RFDM (Riksföreningen För Diplomerade Musikterapeuter).

PŘEDMLUVA

Sál Lékařského domu v Praze je v posledních několika letech kromě jiného i svědkem pravidelných setkání skupiny lidí z celé republiky. Jsou v ní lékaři, učitelé, sociální pracovníci a psychologové. A přivádí je sem zájem o to, jak užívat léčivých účinků hudby v terapii. Večer se třemi prezentacemi pak pokračuje už neformální debatou, ve které je znát zaujetí přítomných pro podivuhodnou schopnost hudby – vzít člověka za ruku a mlčky ho vést ke kořenům bytí, tam, kde je harmonie...

Na těchto srazech mluvíme o metodách, vzorech a nových trendech v muzikoterapii, někdy o dávných obřadech s tancem u dunících bubnů... Muzikoterapie není v Čechách novinkou. Působila zde v tomto oboru řada osobností, v osmdesátých letech vydávala Sekce muzikoterapie i kvalitní časopis Muzikoterapeutické Listy. V naší společnosti si však muzikoterapie dosud hledá své místo, tak jako i jiné metody směřující k hlubším pravdám, přestože „pravda všech věcí je nám už vrozena, není třeba za pravdou jít, protože ji máme v sobě. Stačí jen procitnout a uvědomit si svou pravou přirozenou podstatu. Hudba je nástrojem, jenž to umožní...“ (Sudo, 1997).

V řadě zemí je muzikoterapie dávno oficiálně uznávána vládou, univerzitami a vedením klinik. Dostává se jí hmotné a morální podpory. U nás je mnohdy trpěna a uplatňuje se v této zemi často zvané „hudební velmoc“ někdy jaksí „načerno“. Jsem proto rád, že se objevuje na trhu tato kniha. Bere obor s úctou, jak je to ve vyspělých zemích obvyklé.

Autoři jí věnovali mnoho hodin obětavé práce při výběru materiálu, upřesňování struktury a formulací. Hlavní část autorského kolektivu tvoří Jiří Kantor, speciální pedagog, otec myšlenky a velké části rukopisu, Matěj Lipský doplnil mnoho zajímavých informací ze své disertační práce a praktických zkušeností, a Jana Weber, která rovněž připojila svůj díl z praxe a teorie osvojené na Karlově univerzitě v Praze, na studiích v USA i při práci muzikoterapeutky. Ke společnému dílu byl dále přizván Tomáš Procházka, autor pojednání o celostním přístupu v muzikoterapii, a Katarína Grochalová, která přispěla poznatky ze švédské školy FMT. Na knize tito autoři pracovali pět let. Po jejím vydání bude pro ně muzikoterapie určitě dál předmětem hlubokého zájmu a tématem mnoha věcných i vzrušených debat, cílem cest... Jejich kniha přináší v přehledné struktuře cenné informace o podobách muzikoterapie v řadě zemí Evropy, Austrálie, Ameriky Severní a Jižní. Píší o významných osobnostech oboru a českou muzikoterapii zde uvádějí do kontextu dění ve světě.

Malé národy, stíhané častěji nepřízní osudu, mají ve svém kulturním dědictví mnohdy krásnou hudbu. Ta jako by pro ně byla balzámem, jenž jim léčí rány. „Hudba má sílu zachraňovat životy. Mnoha zoufalým lidem už hudba ukázala, proč dál žít...“ (Sudo, 2000). Má také sílu, která obrací na útěk vojska, a právě náš národ uměl tyto vlastnosti hudby ve své historii docenit.

Jasně a přehledně členění textu knihy svědčí o dobré orientaci autorů v materiálu. Můžeme si tak v knize snadno najít, co právě potřebujeme, ať už téma hudební diagnostika, vnitřní zdroje, osobnost muzikoterapeuta, terapeutický vztah nebo vývojová specifika klienta. Skvělým vodítkem pro orientaci našich muzikoterapeutů ve světovém kontextu jsou zde přehledy významných osobností a hlavních modelů muzikoterapie v dnešním světě.

Autoři se v mnohém opírají o dílo univerzitního profesora Kennetha Bruscia, uznávaného terapeuta a pedagoga ze Spojených států. Působil na univerzitách ve Filadelfii a jeho teze se dnes citují v mnoha zemích. K. Bruscia chápe muzikoterapii jako „interpersonální proces, při kterém se využívají zkušenosti s hudbou za účelem zlepšení, stabilizace a znovuobnovení zdraví“ (Bruscia in Zeleiová, 2007).

Zdraví není jenom absence nemoci nebo poruchy, je to komplexní stav tělesné, duševní i sociální pohody (podle WHO, 2000), zatímco nemoc je porušením rovnováhy organismu, části těla, souhry orgánů a/nebo prožívání. Stav zdraví a nemoci nejsou ohraničeny ostře; různí jedinci mají toto kolísání různé, mají i odlišnou účinnost regulačních mechanismů. Zdraví je schopnost vést sociálně a ekonomicky produktivní život a je proměnlivé v čase.

Ve světle této definice lze vidět, že mnozí zdraví jedinci nejsou tak docela zdraví a mnozí nemocní nejsou tak zcela nemocní. Bereme-li nemoc opravdu jako proces, kterým se tělo snaží získat zpět rovnováhu, potom výraz „boj proti nemoci“ ztrácí smysl. Léčí přijetí, poznání a porozumění zprávě, kterou nám nemoc přináší... A zde hraje hudba odedávna roli prostředníka a mediátora mezi duší a tělem. O důvod víc, proč vítáme na našem trhu knihu o terapii hudbou.

Věřím, že se dostane také do rukou učitelkám hudby, a zvláště těm, které marně hledají krásno vně lidské duše. Antonín Sova napsal možná i pro ně svůj verš: „není jiných světů, krom člověka“.

Dalšími reprezentanty nových cest jsou pro autory zakladatelé „Kreativní muzikoterapie“ Paul Nordoff a Clive Robbins z USA. Jejich model je velmi humánní a plně koresponduje s dnešní realitou světa. Světová konference etnoterapeutů, která se konala před časem v Mnichově, byla setkáním tzv. nedogmatických vědců z různých univerzit Západu s léčiteli a šamany z různých zemí světa. Charakterizovala ji tolerance a respekt k odlišnému. Cílem nebylo prosadit svůj přístup, ale společně hledat, co léčí. V naší zemi jsme si ještě nedávno nedokázali ani představit pád vlády.

Podobně si zatím neumíme příliš představit, že by některé dlouho respektované koncepty terapie měly nahradit nové. Ale tak jako v technice, elektronice nebo v dopravě jde vývoj rychle vpřed, míří k novým metodám i muzikoterapie. Vydání této knihy je významným krokem k posílení prestiže oboru u nás. Kniha patří k těm publikacím, ke kterým se člověk stále vrací, a hledá si v nich přesné informace, odpovědi na otázky. Navazuje na tradici a otevírá se světu, začleňuje Čechy do mezinárodního kontextu.

Políčka s novými tituly o muzikoterapii se plní, stále však zbývá pro budoucí autory dost témat, která si zaslouží pozornost: terapeutický potenciál hudby romské a židovské, písně v terapii, systemická terapie a hudba. Rovněž diskuse o tom, kdo je a kdo není hudebním terapeutem, kdo smí a kdo nesmí léčit, je potřebná, nezabíhá-li až do krajnosti (když nebudej dojem, že bez profesionálního výcviku, praxe a bez supervize by si člověk raději neměl sám vyléčit ani chřipku čajem). Život se příliš neřídí

schémata a pro ty, kdo se někdy až ztrácejí ve spleti modelů, škol a -ismů, malý příběh na závěr:

Seděl jsem jednou na lince důvěry v krizovém centru. Kolem půlnoci zvonil telefon. Volala mladá zdravotní sestra, že nemůže spát a že nechce dál žít. Vracela se jí myšlenka, že by měla život opustit, a jako sestra měla přístup k lékům. Vlastně nevěděla, o čem mluvit, a pak si vzpomněla, že jako malá hrála na kytaru – dostala ji od táty k svátku. A tak jsme si chvíli spolu tiše do sluchátka zpívali, jen tak, pomalé písničky ... a na houpavých tónech jsme nechali odplynout stesk, tíhu a beznaděj...

Muzikoterapie má mnoho metod, ale jednu podstatu: úctu k životu. V knize tato podstata prosvítá mezi řádky, a přeji proto této publikaci šťastnou cestu do obchodů, škol, knihoven a ke čtenářům, tam, kde se muzikoterapie používá při práci s klienty; s pacienty, kteří někdy i za nás pociťují tíseň v těle a zmatek, střety protikladů a kterým je úzko na srdci... Ale vědomí, že někde je řešení, je drží nad vodou. Potřebují najít rovnováhu. V tom jim pomáhají barvy, uzemnění a slunce, příroda ... porozumění ... a hudba... Tíseň se ztrácí a oni cítí svoje skutečné pocity, svoje napojení na lásku, oheň a na přírodu, cítí velikou potřebu napojení na vesmírnou síť...

Ať tuto knihu bohyně hudby Hathor, Saraswati i Afrodité na všech cestách provázejí...

Zdeněk Šimanovský, Praha 10. 4. 2009

ÚVOD

Kniha *Základy muzikoterapie* je určena všem zájemcům z řad pomáhajících profesí, rodičů, potenciálních klientů i široké veřejnosti. Při vytváření textu knihy jsme vycházeli z premisy, že českému zájemci o muzikoterapii chybí především ucelené a systematické uvedení do problematiky muzikoterapie. Z tohoto důvodu jsme se zaměřili na komplexní popis muzikoterapeutické teorie a praxe. Podrobnější uvedení do specializovaných muzikoterapeutických modelů nebo oblastí muzikoterapeutické problematiky by přesahovalo rámec této knihy.

Napsat knihu, která by mapovala východiska i současnou podobu jakéhokoliv oboru pomáhajících profesí, je poměrně ambiciózní plán. V oblasti muzikoterapie navíc komplikuje celou situaci skutečnost, že teorie oboru je doposud neucelená, mnohdy fragmentární, bez jasných hranic, které by určovaly, kdy se o muzikoterapii jedná, a kdy nikoliv. Kniha proto může působit na některých místech nekompaktně, útržkovitě, což pouze odráží aktuální stav muzikoterapie. Přínosem tohoto popisného přístupu je rozmanitost předkládaných teorií a praktik, které mohou čtenáři nejlépe pomoci vytvořit si představu o nesčetných možnostech aplikace hudby v terapeutické praxi.

Nyní konkrétněji k některým kapitolám. Kromě vytvoření základního přehledu jsme věnovali pozornost tématům, která byla v dřívějších publikacích opomíjena nebo zpracována pouze okrajově – patří k nim např. etika a standardy, muzikoterapeutický výzkum, fáze terapeutického procesu, muzikoterapie u jednotlivých typů populace aj. Kapitoly typu „Vymezení muzikoterapie“ nebo „Muzikoterapie v některých zemích“ nabízejí aktualizaci a doplnění informací uveřejněných v dřívějších pramenech o muzikoterapii. Obsáhlé přílohy jsou určeny především zájemcům o podrobnější informace.

Již v úvodu bychom chtěli upozornit na některá terminologická specifika. Muzikoterapeutická terminologie je v cizojazyčné literatuře mnohem bohatší než u nás a řada běžně používaných termínů je zde neznámá. V případech, kdy byl překlad nejasný nebo se nabízelo více možností, např. při překladu názvů muzikoterapeutických modelů a technik, uvádíme v závorce původní (většinou anglický) termín. Pro označení adresátů muzikoterapeutických služeb v textu používáme obvykle označení klient, pokud si doslovný překlad nebo kontext nežadá jinak (pacient, žák apod.).

V některých případech bylo sporné psaní velkých písmen při přepisu muzikoterapeutických modelů a proudů. Velkými písmeny začínají všechny názvy, pokud se jedná o registrovaný muzikoterapeutický model a termín vyjadřuje jeho jedinečný název, např. „Analytická muzikoterapie“, „Kreativní muzikoterapie“, „Řízená imaginace a hudba“ a další. Malá písmena jsme ponechali pro termíny označující určitý terapeutický proud, např. „behaviorální muzikoterapie“, „psychoanalytická muzikoterapie“, který udává stejná teoretická východiska pro řadu specifických modelů.

Uvedeme-li potom za sebou termíny „psychoanalytická muzikoterapie“ a „Analytická muzikoterapie“, působí to zvláště, nejedná se však o chybu.

Potíže se skloňováním cizích příjmení jsme vyřešili následovně: skloňujeme pouze mužská jména, např. Ruud, Bruscia, zatímco ženská příjmení necháváme v původním tvaru, např. Alvin, Peters, Hanser. Nepoužíváme počestné podoby těchto jmen, se kterými se můžeme setkat v dřívějších publikacích o muzikoterapii, tedy Alvinová, Petersová nebo Hanserová.

Vzhledem k velké terminologické nejednotnosti nejen u nás, ale také v zahraničí, jsme v této knize vycházeli z muzikoterapeutické terminologie, kterou uvádí Kenneth Bruscia v publikaci *Defining Music Therapy*. Tuto publikaci jsme proto jako výchozí normu vybrali záměrně. Patří totiž ke stěžejním studijním materiálům mnoha muzikoterapeutických vzdělávacích programů po celém světě. Knihu jsme se snažili systematicky roztrždit podle stěžejních kategorií a v každé kapitole definovat základní pojmy tak, aby docházelo k terminologickým nedorozuměním co nejméně.

Závěrem si dovoluji ještě malou omluvu. Vývoj muzikoterapie v zahraničí o desítky let předstihl vývoj v České republice a vysoká úroveň muzikoterapie je v některých zemích patrná ve všech oblastech muzikoterapeutické teorie, praxe, odborné přípravy i výzkumu. Proto jsme se zde přidržovali spíše zahraničního než domácího pojetí muzikoterapie. České muzikoterapeuty prosíme za prominutí – věříme, že to pochopí!

Za kolektiv autorů Jiří Kantor

1. VYMEZENÍ MUZIKOTERAPIE

Jiří Kantor

Kapitola Vymezení muzikoterapie otevírá problematiku muzikoterapie z hlediska její charakteristiky a definic. Pokouší se vymezit pole působnosti muzikoterapie a představit některé možnosti klasifikace muzikoterapeutických přístupů. Pojednává také o povaze oboru muzikoterapie a jeho vztahu k příbuzným oborům. Z těchto oborů jsme v dalších kapitolách věnovali bližší pozornost speciální pedagogice, hudební pedagogice, psychoterapii a medicíně.

Obr. 1 Hudební komunikace na tabla (uprostřed) a djembe (vpravo)

1.1 ZAŘAZENÍ A POJEM MUZIKOTERAPIE

Muzikoterapie je terapeutický přístup z oblasti tzv. **expresivních terapií**. Expresivní znamená, že tyto terapie pracují s výrazovými uměleckými prostředky, které mohou být svou povahou hudební, dramatické, literární, výtvarné nebo pohybové. Podle nich se nazývají jednotlivé art terapeutické obory – muzikoterapie, arteterapie, dramaterapie, psychodrama, biblioterapie a tanečně-pohybová terapie.

V zahraničí (zvláště v anglicky mluvících zemích) je pro expresivní terapie rozšířený název **umělecké kreativní terapie** (*Art Creative Therapies*) nebo jen **terapie uměním** (*Art Therapies*). V České republice se místo pojmu expresivní terapie někdy používá označení **arteterapie v širším významu**. Předpona *art-*, *arte-* je odvozena z latinského *ars* – umění. **Arteterapií v užším významu** se potom rozumí jeden z oborů expresivních terapií, který se specializuje na terapeutickou aplikaci výtvarných prostředků.

Pojem muzikoterapie má řecko-latinský původ. Řecky *moisika*, latinsky *musica* znamená hudba; řecky *therapeia*, *therapeineio*, latinsky *iatreia* znamená léčit, ošetřovat, vzdělávat, cvičit, starat se, pomáhat (Mátejová, Mašura, 1992). Překládá se jako léčení nebo pomoc člověku hudbou. Kromě pojmu muzikoterapie se někdy používá také jeho český překlad „hudební terapie“.

V literatuře se lze ojediněle setkat také s pojmy muzikostimulace a muzikorehabilitace (Mátejová, Mašura, 1992, Jesenský, 2000), které však významově zahrnuje pojem muzikoterapie. V ostatních jazycích se pro označení muzikoterapie používají následující termíny: v angličtině Music Therapy, v němčině Musiktherapie (méně častěji Musik Therapie), ve francouzštině musicotherapie, ve španělskéštině musicoterapia, v italštině musicoterapia, v holandštině muziektherapie, v ruštině музыка́л'ная те́рапия, ve švédštině musikterapi, v dánštině musikterapi, ve finštině musiikkiterapia, v norštině musikterapi a ve slovenštině muzikoterapia.

1.2 OBECNÁ VÝCHODISKA MUZIKOTERAPIE

Muzikoterapie se rozvíjí ve vzájemné interakci s jinými vědními obory, které pomáhají utvářet teorii i praxi muzikoterapie. Muzikoterapie je podle K. Bruscii (1998) transdisciplinární obor s nejasně definovanými a neustále se měnícími hranicemi ve vztahu k ostatním oborům. V nejtěsnějším kontaktu je s obory:

Hudebními: hudební psychologie, hudební pedagogika, hudební sociologie, hudební fyziologie, etnomuzikologie, dějiny hudby, skladba, organologie (nauka o hudebních nástrojích) apod. (viz Michels, 2000).

Psychologickými: obecná a vývojová psychologie, pedagogická psychologie, patopsychologie, sociální psychologie, psychofyziologie apod. (viz Atkinson a kol., 2003).

Psychoterapeutickými: hlubinná (analytická) psychoterapie, psychodynamická a interpersonální psychoterapie, kognitivně-behaviorální terapie, gestalt terapie, humanistická psychoterapie apod. (viz Kratochvíl, 2002).